

Lublin, 24.07.2015

Prof. dr hab. Andrzej Sękowski
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych

**Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr Dominiki Świerżewskiej-Chadaj pt. *Podmiotowe li
sytuacyjne uwarunkowania osiągnięć w nauce: regulacyjna rola inteligencji emocjonalnej***

Problematyka psychologicznych uwarunkowań osiągnięć szkolnych jest przedmiotem zainteresowania badaczy od wielu lat. W prowadzonych badaniach wyróżnia się różne wymiary odnoszące się do wybranych koncepcji i tradycji teoretycznych. Może się wydawać, że niewiele nowego jest do dodania, że tak wiele zostało powiedziane i napisane na podjęty temat. Oceniana dysertacja wskazuje na to, że ciągle można i należy eksplorować podjętą problematykę. Zarówno w systemie edukacji, jak i w rzeczywistości psychologicznej dokonują się zmiany, które wskazują na celowość podejmowania nowych aspektów badanych zależności, a niekiedy – replikowania wcześniej prowadzonych badań.

Praca doktorska przygotowana przez Panią mgr D. Świerżewską-Chadaj jest właśnie takim ujęciem zagadnienia. W podjętej problematyce występują wymiary, które od lat funkcjonują jako klasyczne w badaniach i opracowaniach naukowych. Dotyczy to zarówno uwarunkowań podmiotowych i sytuacyjnych, perspektywy dostrzegającej znaczenie regulacyjnych uwarunkowań, jak i samej inteligencji emocjonalnej. Mimo, iż wszystkie te aspekty wydają się dosyć tradycyjne i często podejmowane, to cała struktura

zaprezentowanych badań i perspektywa widzenia wymiaru, jakim jest inteligencja emocjonalna, wnosi nowe elementy do badań na podjęty temat.

Struktura pracy odpowiada jej teoretyczno-empirycznemu charakterowi. Należy podkreślić, iż mimo dosyć lapidarnego i niekiedy może zbyt syntetycznego stylu prezentacji omawianych zagadnień, Autorka wyróżnia w swoich analizach kwestie ważne i istotne. Bibliografia, do której się odwołuje jest bogata i odpowiada podjętej problematyce. Dotyczy to zarówno publikacji autorów polskich, jak i zagranicznych. Pewna lapidarność stylu wyraża się też w krótkich tytułach rozdziałów. Dobór źródeł oceniam pozytywnie. Autorka potrafiła wybrać te pozycje bibliograficzne, które rzeczywiście są reprezentatywne dla podjętego w pracy zagadnienia.

Rozdział I pracy dotyczy zagadnienia osiągnięć szkolnych. Autorka wyróżnia ważne aspekty tego zagadnienia. Potrafiła dostrzec nowe ciekawe wątki w tej, tak bardzo eksplorowanej, przestrzeni badawczej. Z jednej strony – dokonuje ciekawej analizy zjawiska oceniania, tak ważnego i ciekawego ze względów teoretycznych, z drugiej zaś – prezentuje bardzo praktyczne dane dotyczące rankingów średnich szkół ogólnokształcących w Polsce i przyjętych w tym procesie kryteriów. W dokonanej prezentacji literatury widać słuszne przekonanie o względności różnych kryteriów, do których jednak – gdy chcemy, aby wyniki miały praktyczne zastosowanie – badacz musi się odnieść.

W rozdziale II przedstawiono przegląd literatury dotyczącej uwarunkowań osiągnięć w nauce. Wyróżnione zostały tu dwa ciekawe aspekty problematyki, a mianowicie znaczenie inteligencji poznawczej (akademickiej) oraz zjawisko nieadekwatnych osiągnięć szkolnych. Dobrze, iż to ostatnie zagadnienie znalazło w pracy znaczące miejsce, ponieważ jest ono jednym z głównych motywów podejmowania badań nad psychologicznymi uwarunkowaniami osiągnięć szkolnych. Problematyka uczniów o zaniżonych osiągnięciach (*underachievers*) i zawyżonych osiągnięciach (*overachievers*) skłania badaczy, a także

nauczycieli i pedagogów, do głębszej analizy koncepcji teoretycznych odnoszących się do tego zagadnienia. Interesujące byłoby tu odniesienie się np.: do teorii inteligencji sprzyjającej sukcesowi życiowemu (*Theory of Successful Intelligence*) R. Sternberga. Czy można mówić w tej perspektywie o osiągnięciach zawyżonych i dlaczego tak wielu uczniów nie odnosi sukcesu, mimo posiadanych potencjalnych możliwości intelektualnych.

W rozdziale III zaprezentowano modele zdolności F. Mönksa, J. Renzulliego i M. Tyszkowej. Autorka pracy słusznie prezentuje te modele, które nie są modelami uczniów zdolnych, ale modelami zdolności a zwłaszcza wybitnych zdolności. Autorka mogła nieco szerzej omówić to zagadnienie. Modele wspomnianych Autorów są bardzo inspirujące i stanowią podstawę do tworzenia nowych ujęć, uwzględniających jeszcze bardziej analityczną perspektywę.

Interesujący jest rozdział IV zatytułowany *Poza ujęcie modelowe – kierunki badań w XXI wieku*. Autorka zwraca tu uwagę na znaczenie procesu przetwarzania informacji, strategii uczenia się i ich związek z wynikami w nauce oraz przetwarzanie informacji emocjonalnych. Omawiając to zagadnienie, zwraca Ona uwagę na funkcjonalne znaczenie inteligencji emocjonalnej. W dalszej części tego rozdziału omawia zagadnienie roli społecznego kontekstu szkoły jako wyznacznika osiągnięć w nauce. Końcowa część tego rozdziału jest prezentacją teoretycznych założeń i zmiennych, które jak pisze Autorka, stanowią fundament modelu teoretycznego. Zaprezentowane jest tu zagadnienie związku inteligencji emocjonalnej z inteligencją poznawczą, kontrolą strategiczną, stresem i wsparciem społecznym. Takie połączenie analiz teoretycznych z częścią empiryczną uważam za zaletę pracy.

Zaprezentowany w dalszej części dysertacji model został przemyślany i oparty na omówionych w tej części dysertacji badaniach wielu znaczących Autorów.

Następne rozdziały pracy odnoszą się do własnych badań. W rozdziale V zaprezentowano problemy i hipotezy badawcze, model przewidywanych zależności uwarunkowań w nauce, zmienne i ich wskaźniki a także narzędzia badawcze. Problemy zostały sformułowane prawidłowo. Sądzę, że niekiedy zadawane pytania nie musiały mieć formy „pytań rozstrzygnięć”. Nie zawsze pytanie badawcze powinno rozpoczynać się od słowa „czy”. Celowe byłoby również umieszczenie w tym miejscu krótkiego uzasadnienia przyjętych hipotez. Co prawda wiele zawartych w części teoretycznej informacji służy temu uzasadnieniu, niemniej byłoby to jakieś dopełnienie ułatwiające ich weryfikację i interpretację uzyskanych wyników.

W kolejnym rozdziale zaprezentowano narzędzia badawcze. W badaniach zastosowane właściwe metody pomiaru: Test Matryc Ravena (TMZ), Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej (INTE), Kwestionariusz Giętkości Strategicznej Cantwella (SFQ), Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Trudnych (CISS), oraz Berlińskie Skale Wsparcia Społecznego (BSSS).

Podobnie – pozytywnie oceniam dobór osób badanych. Interesujący jest zaprezentowany w pracy model przewidywanych zależności uwarunkowań w nauce. Zostały w nim uwzględnione takie wymiary jak: inteligencja emocjonalna, inteligencja poznawcza, adaptacyjność strategii uczenia się, radzenie sobie ze stresem oraz wsparcie społeczne. Również kryterium osiągnięć, jakim była średnia ocen z ostatniego roku deklарowana przez uczniów, oceniam pozytywnie. Bardzo trudno znaleźć kryterium, które w pełni wyjaśniało bardzo złożony wymiar, jakim są osiągnięcia szkolne. Autorka kilkakrotnie w ocenianej dysertacji podkreśla złożoność wymiaru, jakim są osiągnięcia szkolne i konieczność przyjęcia jakiegoś kryterium, które nie może być doskonałe, ale spełnia istotne warunki pozwalające na jego zoperacjonalizowanie.

Analizując uzyskane wyniki zastosowano analizy porównawcze, korelacyjne, analizę regresji, analizy mediacyjne, moderacyjne i ścieżkowe.

W pierwszej części analiz zaprezentowano porównanie wyników uzyskanych w grupie osób badanych z wynikami uzyskanymi przez osoby z grupy normalizacyjnej.

Analizy w zakresie statystyk opisowych wskazują na szereg interesujących zależności: osoby badane charakteryzują się wyższym poziomem inteligencji poznawczej, niż osoby z grupy normalizacyjnej, ponadto charakteryzują się niższym poziomem inteligencji emocjonalnej, skłonnością do stosowania wszystkich rodzajów kontroli strategicznej w uczeniu się oraz podobną częstością korzystania z zadaniowych strategii radzenia sobie ze stresem. Nie można było dokonać porównania wymiarów korzystania ze wsparcia społecznego ze względu na brak danych z procedury normalizacyjnej, czyli jak to Autorka ujmuje – grupy odniesienia. Wskazane byłoby dokonanie w przyszłości normalizacji zastosowanego narzędzia badawczego w grupie polskich uczniów.

Prezentacja analizy korelacyjnej wskazuje na szereg zależności. Zwracam uwagę na związek między średnią ocen a poziomem inteligencji emocjonalnej wśród uczniów ze szkoły elitarniej, tj. XIV Liceum Ogólnokształcącego im. Staszica w Warszawie. Ciekawy jest też wynik świadczący o tym, iż nieadaptacyjna kontrola strategiczna związana jest z niższymi osiągnięciami szkolnymi, zaś adaptacyjna kontrola strategiczna z wyższymi osiągnięciami w nauce.

W kolejnej części pracy zaprezentowano wyniki analizy regresji, analiz mediacyjnych i moderacyjnych oraz ścieżkowy model zależności uwzględniający wszystkie zmienne, których istotność potwierdzono we wcześniejszych analizach statystycznych.

W następnym podrozdziale pracy zaprezentowana jest weryfikacja hipotez. Uzyskane wyniki wskazują na pozytywny związek poziomu inteligencji poznawczej z wynikami w nauce. Związek inteligencji emocjonalnej ze średnią ocen okazał się, jak już wspomniałem,

istotny tylko w grupie uczniów jednej ze szkół tj. elitarnego XIV Liceum Ogólnokształcącego im. Staszica w Warszawie. Ten wynik jest interesujący i wskazuje na to, jak ważne dla osiągnięć szkolnych jest środowisko nauczania. Słuszna w tej perspektywie wydaje się teza, iż dobrze, że istnieją szkoły elitarne, stawiające wysokie wymagania i pozwalające na wszechstronny rozwój uczniów szczególnie zdolnych.

Weryfikując hipotezę 3. wykazano istotną korelację poziomu inteligencji emocjonalnej i giętkości strategicznej, a więc potwierdzono „przewidywaną koincydencję tych zmiennych”. Weryfikując hipotezę 4a. stwierdzono istotną korelację poziomu inteligencji emocjonalnej z zadaniowym radzeniem sobie ze stresem. Zatem hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie.

Weryfikując hipotezę 4b. wykazano istotne dodatnie korelacje poziomu inteligencji emocjonalnej ze wszystkim skalami wsparcia społecznego. Zatem hipoteza przewidująca związek inteligencji emocjonalnej ze wsparciem społecznym została potwierdzona. Następnie bardzo syntetycznie i dosyć krytycznie zaprezentowano wyniki analiz służących do zweryfikowania stworzonego modelu zależności między osiągnięciami szkolnymi a badanymi zmiennymi.

Mówiąc o ograniczeniach projektu Autorka dysertacji wspomina o niedoskonałości stosowanych narzędzi, przyjętego kryterium osiągnięć szkolnych. Zdaje sobie Ona zatem sprawę z ograniczeń własnego projektu wynikających ze złożoności podjętej problematyki.

Podsumowując opinię na temat pracy pragnę zwrócić uwagę na jej słabsze i silne strony. Moje uwagi mają na ogół charakter polemiczny i nie obniżają wartości ocenianej dysertacji.

Nie jestem zwolennikiem „literalnego” dzielenia w spisie treści pracy na część teoretyczną i empiryczną. Chociaż faktycznie, taki podział występuje, to jednak w części teoretycznej pojawiają się nawiązania do części empirycznej, zaś w części empirycznej

aspekty teoretyczne mają bardzo istotne znaczenie i to nie tylko w procesie interpretacji wyników.

Mam zastrzeżenia do tytułu rozdziału 3.1. Omawiane modele, nie są, jak to pisze Autorka, modelami „uczniów zdolnych”, ale modelami zdolności, czy też modelami wybitnych zdolności. Jest to kontrowersja stylistyczna, niemniej – ma ona swoje konsekwencje zarówno teoretyczne, jak i empiryczne.

Wśród uwag krytycznych chcę zwrócić uwagę na nieco zbyt lapidarne ujęcie części teoretycznej pracy.

Wśród zalet omawianej pracy pragnę podkreślić ważną refleksję podjętą przez Autorkę dotycząca różnych aspektów oceniania. Autorka bardzo krótko, ale przekonująco prezentuje w rozdziale I zagadnienie osiągnięć szkolnych, odnosząc je w dalszej części rozdziału do perspektywy oceniania. Ocena ta dotyczy zarówno postępów w nauce, jak i ocen środowiska szkolnego dokonywanych przez uczniów. Przedstawione rozważania prezentowane są na tle szerszej refleksji dotyczącej psychologicznego sensu oceniania. Autorka wspomina tu o motywacyjnej i informacyjnej funkcji oceniania. Rozszerzyłbym jednak podrozdział dotyczący psychologicznego sensu oceniania. Zagadnienie oceniania leży bowiem w centrum rozważań dotyczących osiągnięć człowieka w tym osiągnięć w nauce.

Praca doktorska Pani mgr Dominiki Świerżewskiej-Chadaj zatytułowana: *Podmiotowe li sytuacyjne uwarunkowania osiągnięć w nauce: regulacyjna rola inteligencji emocjonalnej* w pełni odpowiada warunkom określonym w art. 31 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o tytule i stopniach naukowych (Dz. U. nr 65 poz. 595) i wnioskuję o dopuszczenie Autorki dysertacji do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anty Głuchowski